

Саша НЕДЕЉКОВИЋ

САВЕЗ СОКОЛА НА ПРИМОРЈУ

Кључне речи: Уједињење, Соколска жупа Мостар, Соколска жупа Његош, Бискупска посланица, Соколска Петрова Петољетка, Бановина Хрватска

На Видовданском соколском сабору одржаном 1919. у Новом Саду сви соколски савези ујединили су се у Соколски Савез С.Х.С.¹ Соколска друштва Српске соколске жупе на Приморју из Дубровника и Боке Которске ушла су у Соколску жупу Мостар „Алекса Шантић“ основану 1920. године. Старешина жупе био је Чедо Милић, истакнути национални и соколски прегалац. Пре одвајања жупе Његош, у оквиру Соколске жупе Мостар 1928. била су 32 друштва са 5.162 члана.² Жупска скупштина одржана је у Мостару 28. марта 1920. На скупштини је било 12 друштава: Билећа, Чапљина, Дубровник, Гацко, Херцег Нови, Коњиц, Мостар, Невесиње, Опuzен, Рисан, Столац и Требиње. После скупштине приступило се оживљавању друштава која су постојала пре рата. Жупа је била подељена на округе. У Боки Которској радио је Херцеговски округ Мостарске жупе.

Основана је новембра 1926. прва соколска чета у Бијелом Пољу код Мостара. Јачи покрет на селу настаје у 1927, 1928. и 1929, када се оснива у билећком, гатачком, коњичком, корчуланском, мостарском, невесињском, столачком и требињском срезу 30 соколских чета.

Савез је 1923. доделио Мостарској жупи целу територију Црне Горе. Уз цетињско постојало је 1923. соколско друштво у Подгорици. Жупа је почетком маја 1926. предузела пропагандни поход кроз целу Црну Гору. Оснивана су нова друштва (Бар 1926, Пераст 1927, Колашин 1928), а у постојећим радило се удвострученом снагом. Цетињско соколско друштво је, на главној скупштини жупе у Дубровнику, поднело предлог за формирање жупе. Соколска друштва у Херцег Новом, Ђеновићима, Бијелој, Зеленици, Тивту, Котор-Ластви и Будви заговарала су оснивање жупе Његош. О томе су требала да се изјасне сва соколска друштва са

¹ Небојша Рашо, „Српски Соко Херцег Нови”, Херцег Нови 2008, стр. 46.

² „Соколство“, бр. 61-64, минијатурна библиотека, издање књижаре „Славије“, 1929, Нови Сад, стр.116-117;

територије Зетске Области. У Општинској Вијећници у Херцег Новом 3. марта 1928. делегати свих друштава Зетске Области, донели су одлуку, да предложи жупској скупштини, оснивање „Његошеве“ жупе. На жупској скупштини 4. марта 1928. уважен је предлог. У Котору 22. априла 1928. конституисала се жупска управа : староста Гавро Милошевић, подстароста Јово Секуловић, Јурај Згорелец, др. Краљевић, тајник инжињер Боучек Војта, благајник Филип Мартиновић, просветар Загарчанин, одборници : генерал Тодорчевић, др. Петар Поповић, Саво Мариновић, Михаило Бајић, Јово Петковић, начелник Ковач и начелница Мозетићева, заменици Лигутић и Вицковић. Крајем јуна 1928. црногорска друштва су заједно са друштвима из Боке Которске, основала, решењем жупске скупштине, своју жупу „Његош“. Жупа „Његош“ прославила је педесетогодишњицу ослобођења Бара и Улциња заједно са војском, која је извела величанствене маневре. Учествовала су соколска друштва Боке и Црне Горе и три музике. Жупа „Његош“ је 1928. прославила, у свим местима, десетогодишњицу уједињења. Први слет жупе „Његош“ у Котору одржан је јуна 1929.

Први слет жупе Мостар одржан је 1921. у Мостару. Други слет одржан је у Дубровнику на Видовдан 1923. са 878 чланова, 153 морнара и 357 војника. Краљ Александар је жупи, преко свог ађутанта генерала Стевана Хацића у Дубровнику, поклатио заставу. Жупа Мостар је била прва жупа која је добила од краља на поклон заставу. Трећи жупски слет одржан је у Мостару 1925. На Корчули је 14. и 15. августа 1927. одржана прва жупска јавна вежба са 756 чланова и чланица и са по једним одредом војске и морнарице. Први жупски слет одржан је у Дубровнику 2. и 3. јуна 1928. са 496 нараштаја и деце и 456 ученика и ученица основних и средњих школа.³

Одржани су окружни слетови : у Тивту 20.7.1920; Метковићу 18.8.1921; Ђеновићима 2.7.1922; Стоцу 9.7.1922; Цетињу 25.5.1923; Котору 17.6.1923; Чапљини 7.6.1924; Подгорици 3.5.1926; Опузену 12.6.1926 и Велој Луци 15. 8.1926; Цетињу 13.6.1927; Метковићу 18.9.1927; Требињу 19.9.1927.

Соколски рад жупе обављао се на поселима са становницима из појединих села, где су се сакупљали соколи и несоколи, да у заједници са жупским старешином расправљају о најактуелнијим питањима. Жупа је развила свој рад у правцу пропаганде задругарства, трезвености и штедње. Истицали су: „Основали смо, оснивамо и осниваћемо диљем читаве наше домовине соколске чете, да преко њих уносимо у село све оно, што ће послужити стварању лепшег и бољег живота стуба наше

³ „Жупа Мостар, стр.12; „Жупа Цетиње“, стр.11, „Соколски гласник“, бр.13, Год. XI, Љубљана 1. јула 1929; Тонко Барчот, „Хрватски сокол у Боки Которској у раздобљу Аустро-Угарске Монархије и Краљевине СХС“, Котор, 2010, стр. 63;

државе – сељака!“ . Жупа Мостар је 1932. имала : жупско начелништво, статистички отсек за соколске чете, жупску благајну, господарски отсек, лекарски, пољопривредни, отсек за штедњу, трезвењачки отсек, просветни одбор, одбрамбени и социјални отсек. У тежњи да се што више ради заједно са учитељима, одржани су учитељски течајеви. Нарочито се истиче хигијенски и пољопривредни рад у соколским четама. Жупа је набављала воћне саднице, семе и пољопривредне справе. Соколске чете су поучавале сељаке у неговању воћа, давале упутства где се добре воћке могу набавити, како се саде, извештавале сељаке о набавкама семена, о његовом квалитету и квантитету, уопште давале сељаку сва упутства како да дође до доброг и јефтиног семена. Чете су прикупљале помоћ за бедне и невољне, скупљале прилоге и делиле их сиромашнима. Жупа је писала својим четама „Гвожђу чекић – Соколу дисциплина“. Соколске чете су училе сељаке штедњи. Све оно без чега се могло живети, требало је одбацити. Кафу је требало заменити јечмом, а скупа платна из фабрика домаћом вуненом тканином. Жупа је основала у Мостару Соколску задругу. Циљ задруге био је да прибавља семе, пољопривредне алате и справе. Жупа је приређивала годишње пољопривредне изложбе за све производе својих чланова. Радила је на томе да се развију домаћи ручни радови. Трудила се да се по селима нађу складишта жита. Жупа Мостар имала је 1932. 94 чете. Које су 1932. окречиле 9.723 куће, начиниле 142 модерна ђубришта .... Између Соколства и других културних и просветних организација, чији културни програм и политичке тенденције нису биле у опреци са соколима, владали су најбољи односи.

Са увођењем шестојануарске диктатуре, држава је настојала да пружи подршку соколима као патриотској организацији. Услед тога дошло је до оснивања нових друштава и чета и повећања броја чланова. Године 1930. у редовима соколских друштава на Приморју било је чланова : Стон 122; Дубровник 825; Херцег Нови 200; Ластва 56, Бар 436; Вирпазар 153; Улцињ 60; ... . У току 1930. основана су соколска друштва и чете : Улцињ, Ластва, Бијела, Јошице, Ђурићи, Морињ. Соколско друштво Херцег Нови у току 1930. основало је 8 сеоских соколских чета : Мокрине, Поди, Градац, Требесин, Крушевице, Камено, Суторина, Мојдеж. Соколско друштво Будва у току 1930. основало је чете у Бечићима и Маинама.⁴ На дан 31. 12.1932. у Соколском друштву Дубровник било је 726 чланова. У Стону 165 чланова, Цавтату 158, Трпању 129 чланова. На дан 31. децембра 1933. у Соколском друштву Цавтат било је 197 чланова, док је Дубровник имао 924 члана, Трпањ 127,

⁴ „Извештаји за 3 редовну главну скупштину Савеза Сокола краљевине Југославије у Београду 23 априла 1933“, стр. XV, XVI, LI, 14,75, 76, 77 ; Саша Недељковић, „Срби католици на Јужном приморју од 1918. до 1945. године“, Бока бр. 31, Херцег Нови, 2011, стр. 138;

Стон 126, Метковићи 224, Јањина 155. Потом је на Пељешцу 47, Блато 359 чланова. У Соколским четама Соколског друштва Дубровник било је чланова: Бабин Поље 176 чл. (основано 1933), Ћилипи 109 чл. (1931), Ђуринићи-Молунат 40 чл. (1931), Говеђани 47 чл. (1933), Комолац 58 чл. (1933), Корита (Мљет) 31 чл. (1933), Мандаљена (Доња Жупа) 45 чл. (1931), Мокошице 62 чл. (1930), Мравинци 39 чл. (1933) „Мрцине 25 чл. (1933), Орашац 74 чл. (1931), Плат-Солине 36 чл. (1933), Плочице 86 чл. (1931), Пострање (Горња Жупа) 69 чл. (1931), Слано 49 чл. (1933), Суђурађ 101 чл. (1933), Витаљина 55 чл. (1931), Затон 89 чл. (1931). Соколско друштво Јањина основало је 1933. чету Путниковић са 34 члана. Соколско друштво Дубровник имало је 1932. 9 чета са 491 чланом, 26 нараштаја и 134 деце а 1933. 18 чета са 916 чланова, 74 нараштаја и 201 дете.⁵

На почетку књиге „Рад Соколске жупе Мостар у години 1933.“, као мото истакнуте су речи краља Александра о значају села : „Кроз све мучне периоде наше историје, село је било и остало будан чувар националних тековина и извор снаге... . Радити у правцу културног и привредног подизања нашег села, уз строго чување његовог националног карактера, значи одговорити дужностима садашњости и потребама нашег здравог и успешног развијања у будућности.”⁶ У чети Доња жупа основана је Соколска повтарско-воћарско-цвјећарска задруга која је тежила да свој делокруг прошири на све околне чете. Она је требала да преузме централно вођство производње и продаје поврћа, воћа и цвијећа. Бошко Н. Мишић писао је у листу „Дубровник” о раду задруге. Истакао је да се соколска повтарско-воћарска и цвјећарска задруга у Чибачи код Дубровника бавила паковањем сухих смокава од 1933. И прва је у овим крајевима почела са овим радом. Паковали су резане смокве у целофан. Овако паковане смокве наишле су на одличну прођу, те су сваке године продали по неколико хиљада пакетића, а највише су послали у Словенију. Хрватска штампа нападала је соколе и њихов рад на селу. У чланку потписаном са С.Т. Сељак у листу „Дубрава” истиче се : „Данас је на селу и учитељу и начелнику, па чак и некојем жупнику ... прва брига, да се подигне који дом за гимнастику, све то на терет јадног села и сељачких жуљева, а за школу мало се даје. ... Догађа се чак и то, ако је ђак добар и добро учи читати, писати и рачунати, али ако није добар **акробата на пречки**, да добива други ред.” И ако се у чланку нигде не помињу соколи, читаоцима чланка није било тешко закључити да се говори о њима.

Банска управа Зетске бановине на Цетињу решила је 4. 11. 1935. да раздели сељацима саднице воћа и агрума (наранче, мандарине и лимуне)

⁵ „Рад Соколске жупе Мостар у години 1933“, Сарајево 1934, стр. 187,198, 199, 200-202, 203;

⁶ Рад Соколске жупе Мостар у години 1933“, Сарајево 1934, стр. 9;

у пола цене, за седмицу садње воћа. Своју одлуку је расписала као хитну среским начелништвима, а они општинама и соколским четама. Лист „Дубрава” објавио је допис једног лица који се потписао као Жупљанин и који се жалио да док је Соколска чета у Млинима била обавештена сељаци нису добили никакво обавештење. Чувши за ту поделу неки су се обраћали свом сеоском главару, да ли има и за сељаке, али је овај 27. 11.1935. добио обавјештење од општине, да је од 1. до 8.12.1935. недеља садње воћа, и да се саднице добијају из Банских расадника. Од сељака се нико није користио садницама. Писац чланка је истакао да су у редовима соколске чете у Млинима, људи претежно других звања, кои немају појма о узгајању воћа.⁷

Соколство, као либерална организација телесног васпитања, било је у фронталном сукобу са католичким верским организацијама. Са издавањем антисоколске посланице католичког епископата, донесене на конференцији од 17. новембра 1932, и њезиним објављивањем путем штампе и читањем у католичким црквама 8. јануара 1933. дошло је до отвореног сукоба.⁸

Поводом антисоколске посланице Извршни одбор Савеза Сокола Краљевине Југославије, донео је 16. јануара 1933. у Београду „Изјаву Савеза Сокола Краљевине Југославије”. У њој се истиче да је Савез Сокола Краљевине Југославије на скупштини од 29. марта 1931. у Београду, изнео своје становиште о односу Соколства према вери : „да Соколство као идеја слободе признаје и слободу уверења и мисли сваког појединца, и да нарочито поштује свако верско уверење и осећање, сматрајући веру најсветијим делом унутрашњег живота сваког човека; да следствено једнако поштује и испољавање сваког верског уверења и осећања, и да сваки припадник соколске организације може слободно да извршава заповести и прописе своје вере и цркве.”⁹

Посланица католичког епископата против Сокола 8.1.1933. није читана у црквама барске арцибискупије и которске бискупије. Бискуп др. Франо Ућелини Тица изјавио је: „Вјера није у питању, зато Посланицу нисам потписао и она није објављена у нашој бискупији. Члан сам Југословенског Сокола, био и остајем. Соко, национална организација, није никад била против вјере”. Кад је дубровачки бискуп Царевић одбио

⁷ „Рад Соколске жупе Мостар у години 1933”, Сарајево 1934, стр. 188; Бошко Н. Мишић, „Рад око паковања сухих смокава”, „Дубровник”, бр.28, Дубровник, 7 Август 1937,стр. 4; С.Т. сељак, „Наше село и просвјета”, „Дубрава”, Дубровник, 28 вељаче 1935, бр. 24, стр.3; Жупљанин, „Кроз нашу околицу”, „Дубрава”, Дубровник, на Бадњи дан 1935, бр. 43, стр.12;

⁸ „Извештаји за 3 редовну главну скупштину Савеза Сокола краљевине Југославије у Београду 23 априла 1933“, стр. XV, XVI, LI, 14,75, 76, 77 ;

⁹ „Изјава Савеза Сокола Краљевине Југославије”, Извршни одбор Савеза Сокола Краљевине Југославије, у Београду 16 јануара 1933. г. , Учитељска тискара, Љубљана;

да благослови 8 застава сеоских соколских чета из дубровачке околине, благословио их је на которском вјежбалишту, уз огромно учешће народа, 4.6.1933. бискуп др. Франо Ућелини Тица. Том приликом изјавио је: „Браћо и сестре, драги моји Соколи, ми смо, ето, благословили ове соколске заставе што претстављају љубав, занос, верност према нашој домовини Југославији. ... На вашим соколским заставама усађена је љубав према домовини и Краљу своме. И ви сте спремни допринети сваку жртву за Краља и отаџбину. Драги моји Соколи, наша домовина желила је увек мир. Словенски народи били су увек мирољубиви, али ако би нас ко, по несрећи напао, наши Соколи са својим заставама учинили би своју дужност, јер би они уз нашу прослављену војску постали несаломљив зид против сваке непријатељске опасности. ...” . Стјепан Роца у свом чланку о бискупу у „Соколској њиви” Календару за соколско село за просту 1937. истакао је да је бискупску посланицу, са највећим заносом поздравила италијанска штампа, јер је сматрала да ће посланица, уништити соколску организацију и тиме ослабити Југославију.¹⁰

Приликом посете Крфу 1934, народни представници посетили су бискупа Ућелинија који се налазио на опоравку на Лопуду. Том приликом осврнуо се бискуп на посланицу Католичког епископата против Соколства и истакао : „Нисам потписао Посланицу јер су у њој биле очите клевете. Тужили су Соколе за оно што нису криви. У мојој бискупији Соколи су ваљани. Они су добри националисти и добри католици. Соколи носе криж у процесијама моје бискупије и ни у чему не избегавају цркву. ... и не питам их које су вере. Они су посланицом учинили велико недело ... Факта нису истинита, а на подлози тих неистинитих факата они су осуђивали Соко.“ За стање у Боки Которској истакао је : „За 40 година мога бискуповања уживао сам неподељено поверење и поштовање припадника обих вера, а та верска сношљивост и братска љубав нарочито се увек гајила у Боци Которској.“ Приликом прославе 90-тог рођендана бискуп је у у свом говору соколима истакао : „Данас се говори о великом српству и великом хрватству, а сутра ће се можда говорити и о великом црногорству. Шта ће нама то? Зар нама Југославија није највећа ? “. Приликом посете 1934. Приморју бана Зетске бановине, др. Алексе Станишића, приређен му је банкет у Српској Примасији у Бару. Др. Никола Добречић, примас српски и арцибискуп барски, дочекао је бана на улазу у Примасију у свечаној одежди. На банкету арцибискуп је једну здравицу подигао у част Сокола наздравивши им с овим речима :

¹⁰ Никола Жутић, „Соколи“, стр. 93, Београд 1991; „Јадранска стража“, бр.9, 1928, Сплит; Бокелске вијести, 2. фебруар 1935, „Глас Боке“, Котор, стр.111; „Сахрана“, бр.19, „Дубровник“, 8.6.1937, Дубровник, стр. 1, 2 ; Стјепан Роца, „Бискуп, Соко и Југословен“, „Соколска њива” Календар за соколско село за просту 1937 годину, издање Просветног одбора Савеза Сокола краљевине Југославије, стр. 84;

„Поздрављам наше дичне Соколе, који су се увек борили за „крст часни и слободу златну”, за напредак Краља и домовине, те радећи у том смеру, ја ћу бити готов да им ... увек помогнем, јер нема никакве сметње да са Вама сарађујем на ширењу Соколства, ... а сви треба да радимо за добро Краља и отаџбине.” Делу римокатоличких свештеника посланица је била повод за обрачун са соколима. У листу „Дубровачка трибуна” 1933. у чланку „Поп Дукај и мађар Салкај, воде крижарску војну ... “ истакнуто је : „У последиједње вријеме јављено је из наших околних села неколико испада за које је утврђено да су им ауктори крижари и њихови часни вође”. Жупнику Дон Карлу Дукају сметао је рад Миловчића који је организовао прву соколску чету у Ошљу. На дан Св. Петра и Павла, поп Дукај је одржао проповјед пуну алузија на соколство и његове пионире, приказујући их као противнике цркве и вјере. Исте вечери састао се Миловчић у једном друштвеном локалу са тамошњом учитељицом, разговарајући о соколској организацији. Жупник Дукај упао је у локал вичући и псујући Миловчића са разним погрдним речима. Поп Дукај се бранио да он није напао соколство као такво, него само непријатеље цркве. После кратког објашњења Дукај је Миловчића ударио шаком у лице. Када је Миловчић хтео да реагује, жупнику је прискочио у помоћ његов зет Мађар Ференц Салкај. Заједнички су напали Миловчића и тешко га повредили, тако да је исте вечери морао да иде у бановинску болницу у Дубровнику гдје му је указана потребна помоћ.¹¹

Сва друштва и чете Соколске жупе Мостар имале су 1933. своје књижнице . Велики број књига, брошура, сликовница, календара и часописа примила је жупа од Савеза Сокола Краљевине Југославије, Банске управе у Сплиту, Среског начелништва у Мостару, Хигијенског завода у Сплиту, Дома Народног здравља у Мостару, Централног Пресбириа у Београду, Банске управе на Цетињу, Народне банке, Југословенске Соколске Матице, Народне скупштине, Главног савеза српских земљорадничких задруга, Др. Уроша Круља, сенатора, Просвјете из Сарајева и других лица и установа. У току 1933. разаслао је соколским јединицама 316 календара „Вардар”, „Здравље” и „Св. Сава” . Просвјетиних читанки за народ 100 комада, 400 брошура „Одговор нашег Сената Мусолинију”, 5.250 Изјава ССКЈ на бискупску посланицу, 3.384 комада Гласника Црвеног Крста, 1.170 брошура хигијенско-васпитног садржаја укупно 2.771 књига, 15.335 брошура и 3.959 комада часописа.¹²

¹¹ Кљћ, „Бискуп брат др. Учелини-Тице о Соколима”, „Соколић”, бр. 5, Мај 1934, Љубљана, стр. 125; „Светао пример брата бискупа”, „Братство”, бр. 5-6, Осиек, мај-јуни 1937, стр.37; „Католички надбискуп госп. др. Никола Добречић о Соколима”, „Соколић”, бр.4, Год. XVI, Април 1934, Љубљана, стр. 90; „Поп Дукај и мађар Салкај, воде крижарску војну ... “ . „Дубровачка трибуна”, Дубровник, 6 јула 1933, бр. 209;

¹² „Рад Соколске жупе Мостар у години 1933”, Сарајево 1934, стр. 99, 100, 187,198,

На Цетињу је 1935. одржан слет, уз учешће свих друштава и чланова соколских чета. У присуству Ђура Чејовића освешћене су соколске заставе.¹³

На крају 1935. као одговор на убиство краља Александра у Марсељу, ново соколско гесло било је „Соколи на стражи!” Из Сарајева је дошао нови предлог о заједничком соколском раду „Соколска Петрова петолетка” и 6. септембра 1936. на састанку у Београду дат је завет за њено извршење.¹⁴

Цетињска Жупа је радила на подизању села преко сеоских чета. Благодаревни Пољопривредном одјељењу Банске управе Жупа је 1936. поделила соколским четама 7.896 воћних садница и 9.607 шумских садница. Све ове саднице примљене су и засађене. Сем овога четама је подељено и 25 гвоздених плугова окретача по цени од 100 динара по комаду. Жупа је одржала 10 пчеларских течајева по разним местима. Из расадника у Бару Жупа је поделила садница : 250 јабука, 395 крушака, 335 шљива, 575 трешања, 365 вишања, 310 ораха, 140 смокава, 490 кајсија, 80 лимуна и 270 наранчи и 710 лозних калемова. Додељене су четама Пријевор, Подострог, Бечићи и Средње Маине из друштва Будва; друштву Јошице Ђурићи; Сутвара, Ораховац, Мирац, Ластва, Главатичић, Главати, Кавач и Шишићи из друштва Котор; друштвом Кути Зеленика; Луштица; Прчањ; Кртоли из друштва Тиват; друштву Рисан и Кривошије из друштва Рисан; Мојдеж, Суторина, Камено, Мокрине, Градац и Требесин из друштва Херцег Нови. Плажа Соколовац служила је за таборовања сокола. Главна годишња скупштина Жупе одржана је 1936. у Котору у част прославе 25. годишњице Соколског друштва Котор. У великом броју била су заступљена друштва Боке Которске. По завршеним свечаностима прославе и одржаној скупштини, сви присутни су бродом пошли у Прчањ, где су положили венац на споменику краљу Александру. Из Прчања су отишли у Савину, где је у Савинском манастиру одржан помен краљу, а одатле у Херцег Нови.¹⁵ Жупа Цетиње била је подељена на 4 окружја од којих је 2 окружје са седиштем у Тивту обухватало Приморје. Начелник окружја био је Влајко Куреш. Друго окружје обухватало је 13 друштава и 24 чете : Тиват (2 чете), Котор (10 чета), Прчањ, Рисан, Кути Зеленика, Јошице Ђурићи, Доња Ластва, Бијела, Ђеновићи, Херцег Нови, Луштица, Морињ, Пераст. Друштво Будва радило је 1936. на изградњи свог Соколског дома. Имало је 6 чета од којих је највише радила чета у средњим Маинама. Друштво Бар приредило је јавни час 14. јуна 1936.

¹³ Душан Цветковић, „Соколи и соколски слетови”, Београд 1998, стр. 27;

¹⁴ „Извештај тајника Жупе о раду у 1936 године”, „Гласник Соколске жупе Цетиње”, Цетиње, 1 маја 1937, бр. 5, стр. 83;

¹⁵ Извештај о раду Отсјека за соколске чете и пољопривреду Соколске жупе Цетиње за годину 1936”, „Гласник Соколске жупе Цетиње”, Цетиње, 1 маја 1937, бр. 5, стр. 88, 98, 111;

Организовало је излет у Улцињ са 730 излетника, где је дало јавни час. Чете друштва Бар биле су Мркојевићи и Спич. Друштво Бар је 1936. прославило 10 годишњицу рада са развијањем друштвене заставе коју је поклонио М. Стојадиновић.¹⁶

У жупи Мостар 1938. године је 31 соколски дом и 32 вежбалишта. У Соколској Петровој петогодишњици подигнуто је у Југославији 18 соколских домова, 10 мостова, 13 амбара, 55 чесми, 3 расадника, 3 споменика, 5 спомен плоча, уређено 1.780 вртова, 27 вежбалишта, засађено 54 Петрових гајева, 57.389 воћних садница, 22.204 шумског дрвећа, подељено 2.504 кошница, 5.895 разног семења, 399 комада боље стоке. Основано је 7 задруга. У краљевини Југославији било је 1938. године 267 соколских домова и 99 у градњи. У 1919. било је само 20 домова. Савез Сокола изградио је 27 мостова и 40 путева. Све јединице жупе Мостар имале су своје апотеке (150 апотека). Са управом Дома народног здравља у Мостару 1938. приказано је 53 пута 10 филмова и 4 серије дијапозитива здравствено-хигијенске садржине. Одржано је 12 здравственохигијенских предавања. Те 1938. године одржана је Хигијенска изложба у Дому народног здравља. У жупи Мостар одржани су гусларски течајеви 1938. Жупа је издала у 6.000 примерака брошуре „Сарадња села и града” и „О здравицама на крсним славама”. Жупа је имала Одбор за летовање у планинама заједно са друштвом Коњиц на Борачком језеру или заједно са жупом Цетиње на плажи у Пржну.¹⁷

У „Соколској њиви”, календару за соколско село сами сељаци, чланови соколских чета, су писали о својим утисцима о значају соколског рада на селу. Нико Чабрило из соколске чете Бијења, Невесиње истакао је да су соколи прво отворили читаонице, а сељаке из града упутили су како ће боље обрађивати земљу. Снадбели су пробраним семеном, воћкама и шумским садницама. Сељаци су почели сејати репу, детелину, грахорицу и зимски грашак. Приређивали су соколске пољопривредне изложбе. Соколи су у селима приказивали здравствене филмове. Жупа је 1928. довела као помоћ лекара у село. Лекар је установио скорбут. Црвени крст је дотерао зеље, воће и лимуне. Душан Кокошар из чете Хум, Требиње сматрао је да је сав соколски рад око привредног, просвјетног, здравственог и телесног старања у четама зато да одгоје правога сокола, а то је значило задругара. Четни амбари су клице будућих задруга. Жупа је слала бесплатно „Млади задругар” нараштајцима.¹⁸ Учитељи и

¹⁶ „Просвјетни извештај за 1936 годину”, „Гласник Соколске жупе Цетиње”, Цетиње, 1 маја 1937, бр. 5, стр. 89, 90, 101, 105, 106;

¹⁷ „Извештај Управе Савеза Сокола краљевине Југославије о раду у години 1938 поднет IX редовној годишњој скупштини 23 априла 1939 године”, стр. 10, 27, 32, 53, 77, 83, 98, 117;

¹⁸ Нико Чабрило, „Соколство у селима”, стр.131, 132; Душан Кокошар, „Сеоско соколство и задругарство”, стр.131, „Соколска њива” Календар за соколско село за просту 1937 годину, издање Просветног одбора Савеза Сокола краљевине Југославије;

учитељице били су главни соколски просветари на селу. У великој сали Народног дома у Херцег Новом одржан је 10. априла 1937. други радни збор бокешких учитеља. Поред 50 чланова удружења збор су посетиле градски начелник Секуловић, шеф испоставе, директор учитељске школе и друге угледне личности. На збору је учитељ Живковић говорио о улози учитеља у соколској „Петровој Петољетки”.¹⁹

На Цетињу је марта 1937. одржана заједничка седница представника соколских Жупа из Сарајева, Сплита, Мостара и Цетиња. На седници је констатовано да соколство, поред телесног васпитања, врши велику мисију на селу. За то је био доказ сталан прираст броја сеоских соколских чета. На седници је створен програм рада ових жупа у соколској Петровој Петољетки. У Котору је 25. априла 1937. одржана II конференција Бокешких соколских јединица. На конференцији су разматрана питања Боке у вези са соколском Петровом Петољетком и изграђени су предлози за жупску скупштину маја 1937. на Цетињу.²⁰ Конференција сокола из Боке Которске на којој је председавао проф. Ковачевић, одржана је 9. маја 1937. На дневном реду била су питања о односу према жупи у погледу разних дисциплина. У дискусији су узели учешће Доманчић, Злоковић, Живковић, Перушина, Ковачевић, Косовић, Зес, Сарделић, Талијни и други. Делегат жупе био је жандармеријски потпуковник Трисић. Трећи састанак заказан је за Соколовац на плажи. Соколи из Прчња посетили су Рисан на други дан Ускрса и приредили приредбу у Рисну. На Цетињу је 16. маја 1937. одржан један од највећих слетова Зетске бановине уз учешће свих друштава и чланова соколских чета. Учествовало је до 5.000 сокола. Са соколским униформама мешале су се разнолике народне ношње сеоских соколских чета. На слету је освећена и развијена соколска застава жупе Цетиње. Застава је била дар краља Петра II, а уједно је прва застава коју је краљ Петар подарио једној соколској јединици.²¹ Гласник Срба католика „Дубровник” имао је рубрику „Соколство кроз Боку Которску”. Извештавао је детаљно о раду соколских друштава и чета. У рубрици је известио да је иницијативом сеоске омладине Доњих Леденица 1937. основана соколска чета. Оснивачкој скупштини присуствовао је Жупски референт за чете Д. Живковић. У Управу су ушли : старешина Г. Суботић, замјеник К. Суботић, тајник Милован Суботић, благајник И. Суботић, просветар Т. Илић, књижничар М. Суботић, статистичар Р. Суботић, домаћин В. Суботић, референт за пољопривреду П. Милетић, ревизори : М. Лазовић

¹⁹ Јадрански, „Други радни збор учитеља Боке Которске”, „Дубровник”, Дубровник, 24 априла 1937, бр. 12, стр. 3;

²⁰ „Соколска сједница на Цетињу”, „Дубровник”, Дубровник, 20 марта 1937, бр. 7, стр. 2; Ж. „Соколи из Боке на вијећању”, „Дубровник”, Дубровник, 24 априла 1937, бр. 12, стр. 3;

²¹ „Соколско славље на Цетињу”, „Вијести из Боке”, „Дубровник”, Дубровник, 22 мај 1937, бр. 16, стр. 3;

и Г. Лазовић. У чету је одмах уписано 27 чланова. Трговац Јов. Суботић уступио је бесплатно своје просторије за чету и књижницу, односно четну читаоницу која је радила са 12 дневних и повремених листова.²² Соколска чета у Кавчу осветила је своју чесму и тиме испунила завет Соколској Петровој Петолетки. Освећењу је присуствовала маса света међу којима срески начелник Шеровић и старешина жупе Милошевић. Освећење су извршили православни свештеник Бућин и католички Петровић. У чланку се истиче да је чесма најбољи соколски прилог селу и народу. Католички свештеник Петровић је накнадно тражио од управе чете да му потпишу да соколи неће обављати своје дужности недељом и празником.²³ Соколска чета у Мојдежу код Херцег Новог осветила је своју заставу, поклон Н. Поробић. Приликом освећења било је много свијета. Јавни час се није могао одржати услед невремена. Писац чланка који се потписивао као Јадрански истакао је да је чета агилно радила и стварала.²⁴

Соколско друштво у Бијелој прославило је 1937. 25-годишњицу свог рада. Свечаности су присуствовали соколи из Боке и грађанство. Прво је одржана свечана сједница, а иза ње банкет. На сједници и банкету говорили су : Балабушић, М. Злоковић, Г. Милошевић, П. Шеровић, С. Јовичевић, Ј. Злоковић, Р. Ђунио, Ј. Секуловић и П. Ковачевић. Пре почетка Јавног часа свечано је дочекан бан Иванишевић, кога је поздравио Злоковић. Увече је приређена академија.²⁵ Соколска чета „Кривошије” приредила је 1937. Видовданску забаву. Присутне је поздравио старјешина Самарџић. Свештеник П. Кривокапић је одржао предавање о Видовдану и његовом значају. М. Злоковић је поздравио присутне у име Соколске жупе. Просте вјежбе дјеце са тробојкама одушевиле су присутне. Изведен је комад „Под маслинама на Крфу”. На крају је о о јачини соколског духа и истрајности говорио Живковић. Народно весеље трајало је до дубоко у ноћ.²⁶

Правила Соколске Петрове Петолетке одобрена су на састанку делегата Соколских жупа Цетиње, Мостар и Сарајево на „Соколовцу” код Траста-Пржна (Тиват) 8. августа 1937. године. У књижици „Соколска Петрова Петолетка 1936-1941”, у издању Соколске жупе Цетиње, речено је да су на рад у оквиру петолетке позвани како чланови соколских друштава тако и сва друштва, удружења и пријатељи

²² Јадрански “Основана Соколска чета у Леденицама”, “Дубровник”, бр. 36, Дубровник, 2 Октобар 1937, стр.3;

²³Јадрански, „Сок. Чета у Кавчу осветила је своју чесму”, “Дубровник”, бр. 36, Дубровник, 2 Октобар 1937, стр.3;

²⁴ Јадрански, „Соколска чета у Мојдежу осветила је заставу”, “Дубровник”, бр. 36, Дубровник, 2 Октобар 1937, стр.3;

²⁵ Ж. „Јубилеј Соколског друштва Бијела”, „Дубровник”, бр.24, Дубровник, 10 Јули 1937, стр.3;

²⁶ „Соколска чета „Кривошије”, „Дубровник”, бр.24, Дубровник, 10 Јули 1937, стр.3;

Југославије. Циљ С.П.П. био је да оснажи, прикупи и ободри све синове и кћери народа за сложан родољубиви рад и стави их у службу соколског рада, ... „сећајући их на трагичну прошлост нашега народа за време нејаког Уроша, кад „великаши проклете им душе на комаде раздробиле царство”. Свака соколска јединица морала је да има своју соколску читаоницу и књижницу. Циљ предавања био је да се и грађанство изван соколских редова придобије за рад на извршењу С.П.П. Од сокола се тражило: „Лични и непрекидни рад на познавању соколске књижевности и народних умотворина, обичаја и живота на селу, као животворних извора народног духа и жаришта за сва соколска стремљења;” Између осталог: „Да се чине међусобни излети соколских јединица у циљу упознавања и развијања соколског духа и живота; Да се изврше екскурзије општег народног значаја, као : посећивање прослава, јуначких и војничких слава, народних светковина, народних просветних великана, знаменитих места и т. сл. у циљу упознавања народне историје, народног живота и домовине.” Наводи се : „Стога сваки који се заветује мора свих пет година рада, да да максимум корисног дејства да задатак потпуно, тачно и на време изврши”. Соколи су уско сарађивали са националним друштвима на Приморју. Уступали су просторије у Соколским домовима за предавања и седнице националних друштава. Коло Српских Сестара Котор замолило је Народни Универзитет и Управу Соколског друштва у Котору да са својим предавањима помогну обнову запуштених маслињака.²⁷

У листу „Дубровник” у чланку „Жалосно али истинито” истиче се да је соколска чета Чилипи посетила 1937. године соколску чету у Дражином Долу код Требиња. Чета из Чилипа приказала је позоришни комад „Јазавац пред судом”. Католички свештеник је осудио речима: „Ишли су у туђи крај, гдје живе само православни, ради чега их са овога мјеста осуђујем”. Лист „Дубровник” је донео допис из Пострања у жупи дубровачкој о пароху дон Михи Арбулићу из Конавала: „Али уз то није заборавио што смо нас неколико прије тога пошли у посјете нашој једнокрвној браћи у Херцеговини, ... Готово да, због тога, на нас удари анатему, ... а данас је заиста „Богу плакати” кад неки мјеште љубави проповједају кршћанску мржњу.” Дон Михо Арбулић, жупник у Мандаљени био је осуђен на глобу од 500 динара 1935. јер је изазивао раздор у народу, наговарајући чланове сеоске благајне у Жупи да не уступе просторије Соколу.²⁸

²⁷ „Соколска Петрова Петољетка 1936-1941”, штампарија „Напредак”, Издање Соколске жупе Цетиње, стр. 1, 3, 4, 6; Коло српских сестара-Котор (Бока), „Годишњи извештај о раду Главног одбора Кола Српских Сестара у Београду за 1936-37 пословну годину”, „Вардар XXVI Календар Кола Српских Сестара за просту 1938 годину”, Београд, стр. 46, 47;

²⁸ Јадрански, „Жалосно али истинито”, бр. 12, „Дубровник”, 24. априла 1937, Дубровник, стр.3; „Проповједник „љубави кршћанске”, „Дубровник”, бр. 17, Дубровник,

Са јачањем активности хрватских сепаратиста за соколе су верски и национални сукоби постајали све значајнији. У Календару за соколско село „Соколска њива” за 1937. објављено је писмо Пера Скурића, члана соколске чете из Чилипа о његовом схватању односа Срба и Хрвата : „ ... Ми сељаци полазимо од својих села, гдје у заједници живе и Срби и Хрвати све три вјере. **Ми у селу не гледамо је ли наш комшија Србин или Хрват, је ли ове или оне вјере. Ми гледамо нешто друго. Ми гледамо је ли наш комшија на свом мјесту или није.** Ми сељаци познамо само поштене или непоштене људе, праведне или неправедне, штетне или корисне. Према томе, ми одређујемо хоћемо ли се дружити с њима или не. Сви ми имамо једне те исте бриге и невоље које нас тиште. Сви ми с муком и знојем лица свог обрађујемо своје земље. ... Исти рад, исте бриге, иста жалост, а и исто весеље нас је здружило и сјединило. За нас сељаке Соколе јасно је, да су вањски знаци српства и хрватства споредни. **Главно је оно без чега нема ни српства ни хрватства ни југославенства, а то је правда и поштење. Народ је давно рекао: „Правда држи земљу и градове, а неправда руши обадвоје”.** Ми сељаци Соколи, који живимо по духу наших предака и вјери наших отаца, која нас учи без разлике којој вјери припадамо, да су сви људи браћа, а Бог да нам је отац, живимо и радимо по тим законима братски, сложено и у љубави. ... Ако има међу нама неких неспоразума, не потичу они од нас сељака, него су дошли са стране. Накалемили су их у селу они који немају у срцу своје правде и љубави. Они су сијачи мржње, они сију трње и бацају отров у срце наше. Рђаво им је сјеме и не може донијети добар плод. Ко мржњом сије мржњом ће му се и вратити. ... Никад ни једно дјело које се основало на мржњи и неправди није успјело ни донијело добре плодове. Без љубави нема правде, а без правде нема ни слободе ни јединства. Дужност је свих нас Сокола да не слушамо лажне пророке који нам проповиједају мржњу. Слушајмо праве и истинске родољубе који нам проповиједају љубав и братску слогу. --- Они нас воде оним путем којим смо ми сељаци вазда ишли. ... Стога смо ми без приговора и поговора за слогу и јединство народно, трпељивост и међусобну љубав.”²⁹

Хрватским сепаратистима соколи су били сметња у остварењу њихових циљева на Приморју. Лист „Дубровник” пренео је 1939. писање клерикално-мачековског листа „Народна Свијест” да је њен као и свих оних који мисле као она, главни задатак уништење сокола. По њој свакога ко је био члан сокола требало је не само анатемисати већ уништити, истерати из службе и бацити на улицу.³⁰

29 мај 1937, стр. 5; „Кроз 15 дана ...”, „Дубрава”, Дубровник, 2 просинца 1935, бр. 42, стр. 3

²⁹ Перио Скурић, „Соколство и племенско питање”, „Соколска њива”, Календар за соколско село за просту годину 1937, издање Просветног одбора Савеза Сокола краљевине Југославије, стр.129, 130;

³⁰ „У том грму зец лежи”, „Дубровник”, Дубровник, 30 септембар 1939, бр. 39, стр. 3;

Ради припреме за одбрану земље Савез сокола организовао је стрељачке секције у друштвима и четама. Због Судетске кризе 1938. убрзано је оснивање стрељачких одсека. У свом чланку „Стрељачка секција” лист „Дубровник” истакао је да је управни одбор Соколског друштва у Дубровнику основао 1938. своју стрељачку секцију да би удовољио жељи млађег и старијег чланства. Мајор Кнежевић преузео је вођство ове секције. Били су предвиђени излети и наградна такмичења. Лист „Дубровник” пренео је вест да ће рад стрељачке секције Соколског друштва Дубровник започети 16 октобра 1938.³¹ У Извештају Управе ССКЈ о раду у години 1938. наводи се да чета Ђилипи није вежбала јер нису имали оружје. У чети Дабар Поље (друштво Столац) вежбали су гађање. У чети Габела (друштво Чапљина) гађали су из војничких пушака. Друштво Корчула организовало је стрељачки одсек. У чети Клепси вршена је обука (вежбали гађање).³²

Споразумом Цветковић-Мачек 26.8.1939. године, део Приморја је одвојен од Зетске бановине и додељен новоствореној Бановини Хрватској. ХСС је у Бановини Хрватској користила власт за обрачун са соколима. Истовремено хрватски сепаратисти су агитовали да се приморје Зетске бановине припоји Бановини Хрватској. У допису из Котора, писаном крајем марта 1940. истиче се кампања од стране дела хрватских интелектуалаца који су основали Хаб и подела летака са потписом Хаб-а. У летку се позивају хрватске масе у борбу за присаједињење Боке Которске Хрватској бановини зато што је овај крај „стољећима дијелио судбину остале Хрватске и био претстража Хрватства на најјужнијој граници Хрватске народне сфере”. Хрватски сепаратисти су добијали помоћ из Бановине Хрватске. У чланку „Још неколико примјера „великодушности” у листу „Дубровник” истиче се да је из фонда „зимске помоћи” за дубровачке сиромаше послано у Боку Которску 5.000 динара „за неке „политичке жртве” у ствари за људе који су пружили довољно доказа да им се не могу повјеравати деликатни послови у државним предузећима.”³³

Соколи су неговали ослободилачке традиције српског народа. На православни Петровдан 1940. свечано су пренесени из Котора у Рисан посмртни остаци браће Мата, Митра и Крста Чучковића, учесника Бокелског устанка 1869. Соколска жупа Цетиње је преко соколских

³¹ „Стрељачка секција”, „Дубровник”, 16 априла 1938, бр. 15, Дубровник; „Стрељачки одсек”, „Дубровник”, 8 октобра 1938, бр. 40, Дубровник, стр. 4;

³² „Извештај Управе Савеза Сокола краљевине Југославије о раду у години 1938 поднет IX редовној годишњој скупштини 23 априла 1939 године”, стр. 10, 27, 32, 53, 77, 83, 98, 117;

³³ „Наши дописи”, „Дубровник”, 6 априла 1940, бр. 14, Дубровник, стр. 3; „Још неколико примјера „великодушности”, „Дубровник”, бр. 4, Котор-Дубровник, 25 јануар 1941, стр. 4;

друштва у Боки, а нарочито соколског друштва Рисан организовала пренос посмртних остатака. При испраћају посмртних остатака из Котора сахрани у Рисну присуствовала је маса народа, представници војних и цивилних власти, културна и национална друштва. Сахрани је присуствовао цио Рисан, народ из околине и читаве Боке. Уз црквене свечаности положено је много вијенаца и изречено неколико говора, у којима је подсећано на јуначко доба борбе бокешких устаника за слободу, и јуначка смрт браће Чучковића.³⁴

После Априлског рата 1941. заштита се ставила на страну окупатора, док су соколи били у првим редовима одбране земље. Одреди који су се састојали од војних бегунаца, припадника Сељачке страже и Грађанске заштите ХСС напали су 10. априла 1941. војску у Мостару, Габели и Чапљини. Чедо Милић, старешина Соколске жупе Мостар је из Невесиња слао позиве да виђенији људи и момци, који још нису мобилисани у војску, дођу у град, да се наоружају и иду у Мостар.³⁵ После Априлског рата Савез Сокола краљевине Југославије забрањен је, а чланови су се нашли на удару свих снага које су се бориле против краљевине Југославије. Старешина соколске чете у Орашцу код Дубровника Карло Ракиција преживео је усташки терор. Пред Комисијом за утврђивање ратних злочина дао је 1.12.1944. изјаву : „Кад сам био од усташа стрпан у затвор у јуну 1941. године доживео сам много ужаса, јер је у затвору нестајало многих другова. Најужаснија је била ноћ од 30. јуна на 1. јула када су извели 14 жртава које су стријељали на Рудинама изнад Стона. Све ово су правили усташе из Орашца. Тужбу против мене потписао је жупник из Трстена дон Нико Дарешић, усташки повјереник.”³⁶ Катица Јанковић, начелница Соколског друштва Ђеновићи (Бока Которска) рођена је у Осијеку 1913. По свршетку гимназије доселила се у Боку Которску и ту као национална и просвјетна радница активно учествовала у раду Сокола. Катица је служила за примјер својим несебичним радом на националном и просвјетном пољу. Била је позната у Боки као Катица соколица. Била римокатоличке вјере и велика поборница братске слоге православних и римокатолика. За време рата осуђивала је рад комуниста. По наређењу “Орјенског штаба” 13 фебруара 1942. одведена је и код села Репаје убијена и бачена у поток.³⁷ Учитељице и сестре Јелка и Кико Пипер биле су чланице сокола. У соколској јединици Мојдеж 1934. Јелка

³⁴ „Дирљива свечаност у Рисну”, „Дубровник”, 20 јула 1940, бр. 28, Дубровник, стр.3,4;

³⁵ Владо Ивковић, „Невесиње 1941”, Мостар, 1980, стр. 53;

³⁶ Милорад М. Лазић, „Крсташки рат Независне Државе Хрватске”, друго допуњено издање, Београд 2011, стр. 31;

³⁷ «Пакао или комунизам у Црној Гори» свеска број 1, Издање «Гласа Црногорца» - Цетиње, стр. 11;

је била просветар, а Кико књижничар.³⁸ Кико Пипер је 1941. побегла из НДХ у Србију и за време рата била је учитељица у Совљаку. Јелка Пипер је Други светски рат провела у кући Пипера у Баошићима у Боки Которској.

На Видовданском соколском сабору одржаном 1919. у Новом Саду, сви соколски савези ујединили су се у Соколски Савез С.Х.С. Жупа Мостар радила је на оснивању нових соколских друштава у Црној Гори и Боки. По жељи соколских друштава Боке и Црне Горе у Котору је 22. априла 1928. конституисана жупска управа жупе Његош.

После Првог светског рата Савез сокола посветио се привредној и културној изградњи Приморја, а посебно села. Учитељи и учитељице били су главни соколски просветари на селу. Жупа Мостар је била пример за остале соколске жупе, које су развиле свој рад у правцу пропаганде задругарства, трезвености и штедње. Са увођењем шестојануарске диктатуре, држава је настојала да пружи подршку соколима као патриотској организацији. У таквим околностима порастао је број чланова сокола и основана су нова соколска друштва и чете. Жупа Цетиње је била подељена на 4 окружја од којих су 2 са седиштем у Тивту обухватала Приморје.

Соколство је било у фронталном сукобу са католичким верским организацијама, што је прерасло у отворени сукоб после бискупске посланице.

На Шестој главној скупштини Савеза Сокола Краљевине Југославије одржаној 1936. одлучено да се уведе Соколска Петрова Петољетка, која треба да траје пет година. На рад у оквиру петолетке позвани су како чланови соколских друштава тако и сва друштва, удружења и пријатељи. Петрова петољетка подстакла је чланове сокола на још веће ангажовање и рад. Лист „Дубровник” је писао опширно о раду сокола на Приморју.

Са јачањем активности хрватских сепаратиста којима су соколи били сметња за остваривање њиховог циља припајања Приморја будућој независној Хрватској, за соколе су верски и национални сукоби постајали све значајнији, а напади хрватских сепаратиста све озбиљнији. Хрватска штампа нападала је соколе. Ради припреме за одбрану земље, Савез сокола организовао је обуку у гађању у стрељачким секцијама при соколским друштвима.

Споразумом Цветковић–Мачек 26.8.1939. године, део Приморја је одвојен од Зетске бановине и додељен новоствореној Бановини Хрватској. ХСС је у Бановини Хрватској користила власт за обрачун са соколима. Истовремено хрватски сепаратисти су агитовали да се приморје Зетске

³⁸ Уредио Анте Брозковић, „Соколски зборник”, књига I, Београд 1934, стр. XXXII;

бановине припоји Бановини Хрватској. Део хрватских интелектуалаца који су основали Хаб водили су кампању за припајање Боке Которске Бановини Хрватској. Након Априлског рата 1941. Сељачка Заштита се ставила на страну окупатора, док су соколи били у првим редовима одбране земље. Савез Сокола краљевине Југославије забрањен је после Априлског рата а бивши чланови сокола нашли су се на удару противника Краљевине Југославије.

*Баошићи**Јелка и Кико Пипер у Ђеновићима 09. октобра 1939.*

Инкиостри Уједињење 1918. год.

ОТКРИВАЊЕ СПОМЕНИКА ВИТЕШКОМ УЈЕДИНИТЕЉУ У ПРЧЊУ

У Прчњу, у Боки Которској, откривен је почетком овог месеца, споменик Блаженопочившем Витешком Краљу Александру Првом Ујединитељу. Откривању споменика присуствовао је изасланик Њ. В. Краља, командант Боке, дивизијски генерал г. В. Петровић, са цивилним и војним властима, као и мноштво народа из места и целе Боке. Бисту је израдио београдски вајар г. Михајло Томић. (Фото Каз. Ленац).

Из часописа Панорама бр. 5, 16.03.1931. год.

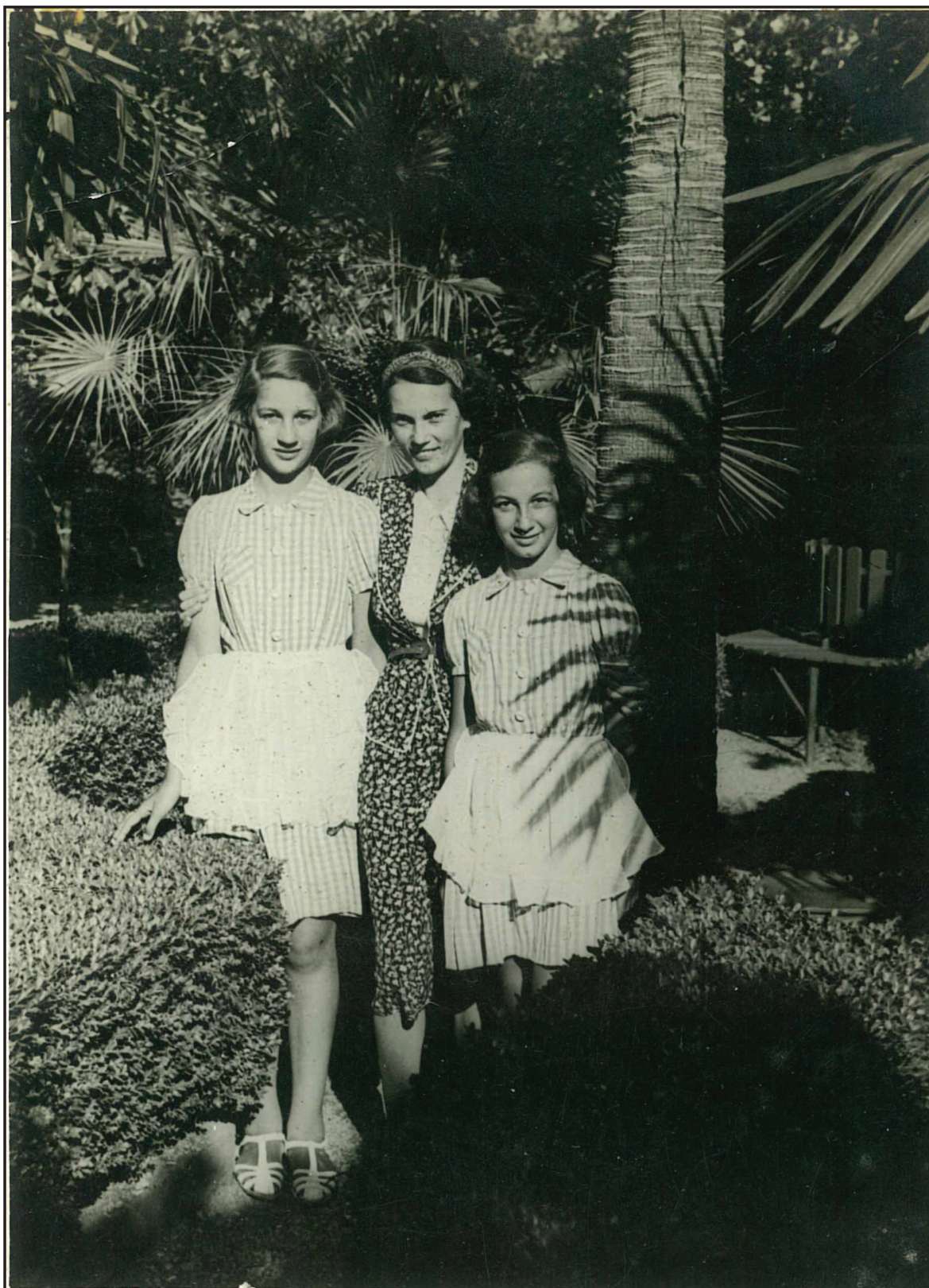
ДУБРОВНИК ЖАЛИ СВОГА ГОСПОДАРА

Грандиозна поворка Дубровчана на дан Краљева погребња: поворка у којој је био сврсан цео Дубровник, у моменту када пролази од враћа од Пила ка враћима од Плоча.

Соколи на челу поворке у Дубровнику

Кико Пипер у Парку Хотела Бока, лето 1939. год.

Которски бискуп Франо Ућелини

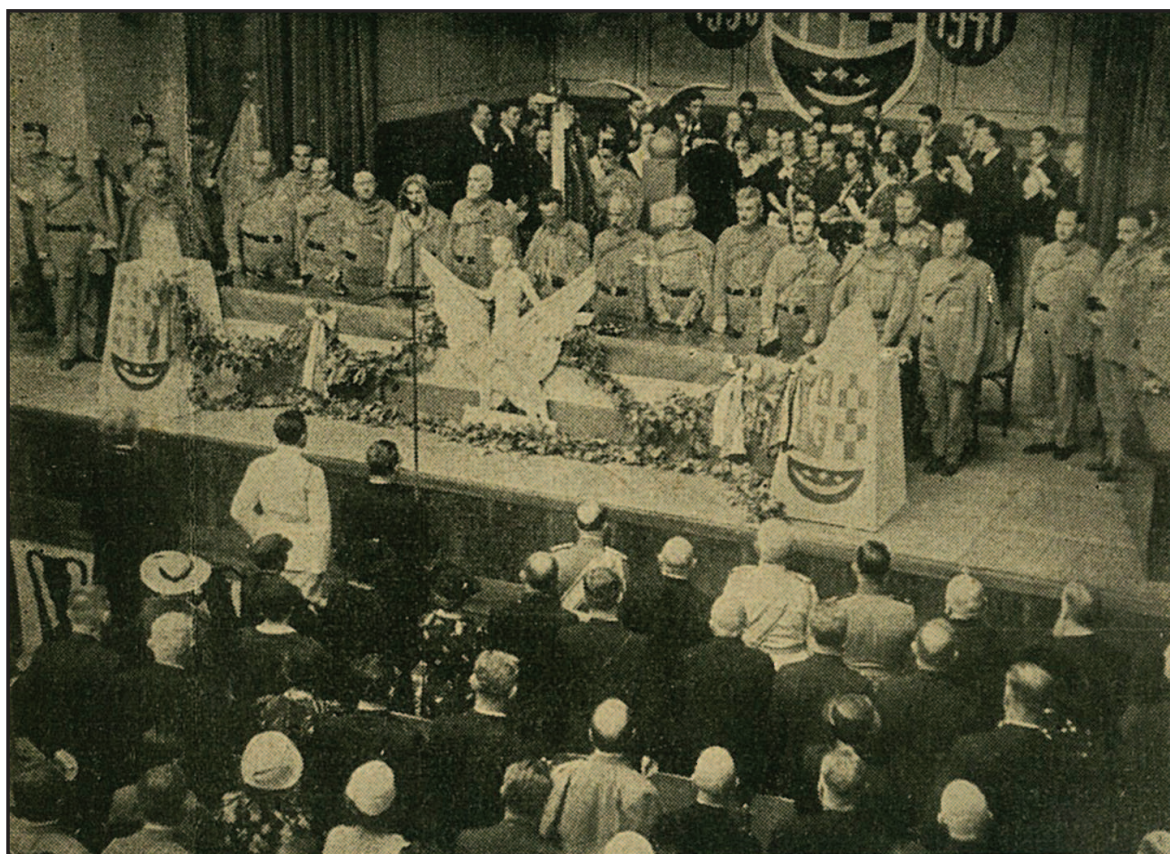

Свечаност на Цетињу око 1939. год.

Васо Вуков Пипер, члан сокола у Дубровнику

Проглашење соколске Петрове Петолетке у Београду

Saša Nedeljković

SOKOL ASSOCIATION ON THE COAST

SUMMARY

After World War I the Sokol Association dedicated itself to economic and cultural development of the Coast. The Mostar District Society served as an example for other societies. It established the first Sokol company in Bijelo Polje near Mostar. The District society developed its activity in the direction of promoting agricultural cooperatives, sobriety and saving. Njegoš District Society seceded from the Mostar Society in 1928. After the 6th January Dictatorship had been imposed, the State endeavoured to support the Sokol as a patriotic organization. Under such circumstance the number of Sokol membership grew and new Sokol societies and their branches were established.

Sokol movement was in utter disagreement with Catholic religious organizations, and it grew into open conflict after the Episcopal Epistle.

At the sixth main session of the Sokol Association of the Kingdom of Yugoslavia held in 1936 it was decided to introduce the Sokol Peter's Five-Year Plan, which was to last five years. Both the members of Sokol societies and also other societies, organizations and friends were invited to participate in the activities within the Five-Year Plan. Peter's Five-Year Plan urged the Sokol membership to further engagement and activities.

As the Croatian separatists, who found that Sokol was an obstacle for their aim of joining of the Coast to the newly established Region of Croatia, were getting stronger, the religious and national conflicts were getting more significant, and the attacks of Croatian nationalist more serious. Getting ready for the defence of the country the Sokol Association was organizing training in target practice in the sections of Sokol societies.

According to the Cvetković-Maček Agreement of 26.08.1939 a part of the Coast was separated from the Zeta Region and allotted to the Region of Croatia. The Croatian Peasant Party used power in the government for retaliation against the Sokols. At the same time Croatian separatists canvassed for joining the Zeta Region Coast to the Region of Croatia. After the April War in 1941 the Peasant Party sided with the occupier, while Sokol members were in the first line of the defence of the country. The Sokol Association of Yugoslavia was banned after the April War, and the former members of Sokol were prosecuted by the parties which were against the Kingdom of Yugoslavia.